

RAFAEL MARÍN

LA SITUACIÓ SOCIOLINGÜÍSTICA DEL CATALÀ A LA FRANJA. EL CAS DE BENAVERRI

1. INTRODUCCIÓ

Amb el treball que presentem aquí¹ pretenem dur a terme una anàlisi de la situació sociolingüística de Benavarri —que, en certa mesura, pot fer-se extensible a bona part de la zona catalanòfona de la Franja Oriental d'Aragó— basada en l'estudi d'alguns aspectes rellevants com són, per exemple, la competència, l'ús i les actituds lingüístiques.

Fins no fa molt, la situació sociolingüística de Benavarri ha estat clarament diglòssica. Així, mentre que el benavarrès ocupava uns àmbits d'ús concrets, com ara l'àmbit familiar o el de les relacions socials, l'ús del castellà es concentrava dins l'àmbit del llenguatge escrit o dels mitjans de comunicació, on la presència del benavarrès era pràcticament inexistent.

Darrerament, però, el castellà ha anat introduint-se a àmbits d'ús propis del benavarrès. Tanmateix, als dominis propis del castellà no apareix el benavarrès, sinó (i de forma pràcticament testimonial) el català estàndard.

Arribem així a una situació de diglòssia doble (PUIG, 1979) o diglòssia d'esquema doble (Fasold, 1996), que es pot esquematitzar de la forma següent: apareix, per un costat, una llengua A (castellà) oposada a una llengua B (català) i, per un altre, una varietat Ba (català estàndard) contraposada a una varietat Bb (benavarrès).

1. Aquest article és una versió revisada i modificada del treball *Una anàlisi de la situació sociolingüística de Benabarre*, que va ser guardonat l'any 1995 amb un accésit del premi Antoni Maria Badia i Margarit a treballs de recerca empírica sociolingüística (DOGC núm. 2123 - 3 de novembre de 1995). Voldria agrair a Joan Argenter i a un revisor anònim els seus comentaris i suggeriments.

Per a l'anàlisi que ens proposem desenvolupar aquí, partim de la hipòtesi que la superposició d'aquestes dues situacions diglòssiques està derivant cap a un procés de doble substitució lingüística (vegeu MARÍN, 1997).²

1.1. *El català de la Franja*

Dins l'àmbit de la dialectologia catalana, es considera que els anomenats parlars de la Franja formen part del català nord-occidental i, més concretament, del ribagorçà. Quintana (1989) i Veny (1993) mencionen com a característica pròpia del parlar de la Franja, l'existència d'un consonantisme format per 19 fonemes —en oposició als 24 del català central— a causa, fonamentalment, d'un procés ensordidor que ha fet desaparèixer algunes consonants fricatives i africades. Aquesta pèrdua, però, és compensada en certa mesura per l'adquisició del fonema /x/. Pel que fa al consonantisme, també cal destacar l'aparició de grups consonàntics palatalitzats a mots, com ara, *pllaça*, *cllaus* o *fllac*.

Altres qüestions diferenciadores les trobem a la morfologia verbal, on els imperfets de la segona i tercera conjugació acaben en *-eva* o *-iva*, i així tenim *dormiva* o *perdeva*. Deixant de banda el lèxic, que sovint integra mots provinents del castellà o del vocabulari pirinenc, cal assenyalar, dins el nivell morfosintàctic, l'existència d'una distribució tripartida dels demostratius (*esto*, *eixo*, *aquell*) i el fet que el gènere de certs mots coincideixi amb el del castellà (*la front*, *el dent*).³

Finalment, ens sembla necessari posar de manifest que els parlars de la Franja presenten un grau força reduït de cohesió, la qual cosa fa que sovint es puguin fer evidents diferències, en alguns casos rellevants, entre la parla de pobles veïns (vegeu QUINTANA, 1989 i MARTÍN ZORRAQUINO *et al.*, 1995).

2. Com apunta FERGUSON (1959), una situació diglòssica pot derivar cap a una situació de bilingüisme, si les dues llengües de la comunitat es fan presents a tots els àmbits d'ús, o cap a una situació de substitució, si una de les dues llengües s'introdueix en àmbits d'ús propis de l'altra llengua i no s'observa el fenomen contrari.

3. Evidentment, aquest repàs no és més que una breu síntesi d'aquells aspectes característics del parlar de la Franja que ens han semblat més significatius. QUINTANA (1989) i VENY (1993), entre d'altres, ofereixen un estudi amb un major grau de detall.

1.2. *Benavarri*

Benavarri es troba situat a la comarca aragonesa de la Ribagorça, a la meitat nord de la província d'Osca. La població censada en aquest municipi prepirenaic era, al 1968, de 1127 habitants; al 1989, de 980, i al 1991, de 904. Per tant, es pot afirmar, que la localitat pateix un procés de despoblació, produït fonamentalment per l'emigració de la població més jove (vegeu MONCLÚS, 1983 i ESPLUGA I CAPDEVILA, 1995).

D'altra banda, cal assenyalar que Benavarri és cap de districte. És per això que hi ha una certa aflluència de funcionaris que majoritàriament són castellanoparlants.

1.3. *Mètode experimental*

En aquest apartat, detallarem el mètode que ens ha servit de base per dur a terme aquest estudi, fent especial èmfasi en la informació referent a l'enquesta, els informants i les variables.

1.3.1. *Enquesta*

L'enquesta consta de 45 preguntes dirigides sobre els aspectes que hem considerat més rellevants per a l'anàlisi sociolingüística que volem desenvolupar en aquest treball (vegeu apèndix). A més d'aquest tipus de preguntes, als informants se'ls demanava l'edat, el sexe, la localitat de naixement, els anys de residència a Benavarri (si no hi han nascut), la professió i el nivell d'estudis. L'enquesta ha estat realitzada en castellà perquè és la llengua en la qual els habitants de Benavarri tenen, per regla general, un millor domini escrit. Va ser distribuïda de forma aleatòria a 75 habitants de Benavarri durant el mes de gener de 1992.

1.3.2. *Informants*

Per dur a terme aquesta investigació, hem dividit el nombre total d'entrevistats atenent a les variables *edat* i *sexe* i hem intentat que els grups siguin el més equilibrats possible. És per això que, del total

d'enquestes, n'hem deixat de banda 17. Per tant, aquest estudi es basa en una població de 58 individus entrevistats.

Com hem mencionat anteriorment, segons el cens de 1991, el nombre d'habitants de Benavarri era de 904. Així doncs, en el moment de fer l'enquesta, la població estudiada representa aproximadament el 6,5% del total d'habitants del poble. Creiem, per tant, que la mostra analitzada és suficientment representativa pel que fa als propòsits que perseguim aquí.

Les dades percentuals que proporcionem al llarg del treball han estat calculades per a cadascuna de les preguntes tenint en compte el nombre total de parlants entrevistats, no tan sols aquells que responien a la pregunta en qüestió.

1.3.3. *Variables*

Les variables que hem tingut en compte en el disseny experimental han estat les següents: edat, sexe, professió i nivell d'estudis. Aquestes dues últimes variables, però, no han estat incloses en l'anàlisi dels resultats per tal com no eren estadísticament significatives en cap cas. Pel que fa a la l'edat, hem distingit tres grups generacionals: la 1a generació, persones entre 60 i 90 anys; la 2a generació, entre 30 i 60 anys, i la 3a generació, entre 0 i 30 anys.

1.4. *Bilingüisme i diglòssia*

Dins aquest apartat, es fa esment de certs aspectes generals relacionats amb el tipus de situació sociolingüística que trobem a Benavarri, per als quals proporcionem ja dades extretes de l'enquesta.

1.4.1. *Una situació diglòssica*

Com hem mencionat anteriorment, la situació sociolingüística de Benavarri s'ha caracteritzat fins ara per ser una situació clarament diglòssica, on una llengua, el benavarrès, s'empra en un conjunt determinat d'àmbits, com ara l'àmbit familiar o l'àmbit de les relacions so-

cial, i una altra llengua, el castellà, s'utilitza en altres àmbits com, per exemple, en el llenguatge escrit o en els mitjans de comunicació. En aquest sentit, val a dir, a tall d'exemple, que la majoria dels benavarresos encara consideren que el benavarrès no és vàlid per a qualsevol tipus d'activitat. Així ho afirma el 50% del total d'informants entrevistats. El percentatge de parlants que s'expressa en sentit contrari és d'un 42,8%; el restant 7,1% NS/NC.

Com veurem més endavant, els resultats que es desprenen de l'anàlisi d'altres preguntes de l'enquesta van en aquesta mateixa direcció: els habitants de Benavarri tenen unes actituds lingüístiques que reflecteixen una situació diglòssica.

Per una altra banda, cal assenyalar que ens hem referit al benavarrès com a «llengua» quan el consideràvem de forma aïllada (per exemple, en comparar-lo amb el castellà) i com a «dialecte» quan es feia necessari constatar el seu caràcter de varietat del català (vegeu QUINTANA, 1989 i VENY, 1978, 1993). Tots dos conceptes han estat emprats de forma no valorativa.

1.4.2. *El benavarrès com a variant del català*

Considerem que el benavarrès, així com la major part dels parlars de la Franja, són varietats del català (vegeu QUINTANA, 1989; MARTÍN ZORRAQUINO *et al.*, 1995). Aquesta consideració, com mostra la taula següent, la subscriu la gran majoria dels benavarresos.

TAULA 1. *Consideracions sobre la proximitat lingüística entre el benavarrès i el català i entre el benavarrès i el castellà.*⁴

	<i>Sí</i>	<i>No</i>	<i>NS/NC</i>
Variant del català	71,2 %	25,4 %	3,2 %
Variant del castellà	4,8 %	92,6 %	2,4 %
Barreja d'ambdues	54,6 %	43,2 %	2,1 %

4. Al llarg de l'article, totes les dades, tant a les taules com a les figures, es presentaran en tants per cent.

En aquest sentit, val a dir que més del 70% dels informants entrevistats creu que el benavarrès és una variant del català, mentre que només un 4,8% pensa que és una variant del castellà. A la taula anterior, però, apareix una dada certament significativa: més del 50% dels informants entrevistats considera que el benavarrès és una barreja de castellà i català.

Si seguim el criteri de la comprensió mútua per tal de determinar si dos dialectes pertanyen a la mateixa llengua, les dades que obtenim resulten també prou clares: un 98,2% dels entrevistats creu que un catalanoparlant entén el benavarrès, mentre que només un 18,8% pensa que un castellanoparlant entén el benavarrès. Per un altre costat, el 37,5% dels benavarresos s'adreçaria en benavarrès a un catalanoparlant, percentatge que baixa fins a un 3,4% en el cas d'una conversa amb castellanoparlants.

Totes aquestes dades suggereixen que els benavarresos són conscients que el benavarrès és molt més a prop del català que del castellà.

1.4.3. *El benavarrès com a llengua d'àmbit familiar*

El benavarrès és clarament una llengua d'àmbit familiar. El 80,6% dels individus entrevistats afirmen haver-lo après a l'àmbit familiar; un 8,6% al cercle amistós; un 3,4% a l'escola, i el 7,2% restant NS/NC.

1.4.4. *Tipus de bilingüisme*

Del total d'enquestats, hi ha un gran nombre d'individus bilingües: un 77,5%; un altre 15,5% afirmen que només saben parlar benavarrès, i el 6,8% restant, només castellà.

D'aquestes dades es desprèn que més de les tres quartes parts de la població enquestada és bilingüe. Aquest tipus de parlants formarien part d'allò que Rotaetxe (1988) anomena bilingües actius, és a dir, aquells que operen tant la codificació com la descodificació. Segons aquesta mateixa autora, existeixen també entre els bilingües actius diferents comportaments davant el codi parlat i el codi escrit: hi ha bilingües que saben parlar i entendre les dues llengües de la seva comunitat, i d'altres que, a més de parlar i entendre, tenen competència per

a llegir i escriure en ambdues llengües. Com veurem més endavant, és molt poc important el nombre de benavarresos que pertanyen a aquest segon grup. En aquest sentit, val a dir que les dades referents al bilingüisme no poden ser analitzades de forma general; aquestes dades han de ser estudiades també atenent a la variable edat, ja que els resultats obtinguts en aquest cas ens mostren un comportament clarament diferenciat (vegeu apartat 2.2.3).

2. *CONEIXEMENT I ÚS LINGÜÍSTIC*

En aquesta secció, analitzarem les dades que fan referència al coneixement i a l'ús lingüístic. En el cas del coneixement lingüístic, ens detindrem bàsicament a analitzar el grau de bilingüisme de la població enquestada. Pel que fa a l'ús lingüístic, estudiarem aquells àmbits que ens han semblat més rellevants com, per exemple, l'àmbit familiar, l'àmbit de les relacions socials o l'àmbit dels mitjans de comunicació.

2.1. *Coneixement lingüístic*

En una primera aproximació, tal com afirma Fishman (1988), l'estudi de la competència lingüística dels parlants d'una petita comunitat bilingüe no indica necessàriament un manteniment o un desplaçament generals de la llengua, encara que aparentment podria reflectir una situació de bilingüisme coordinat i estable. El fet que hi hagi un percentatge bastant elevat d'individus bilingües respon a necessitats lògiques, però, com veurem, no hi ha d'haver necessàriament una correlació entre competència i ús.

Les dades que fan referència al coneixement lingüístic per part dels habitants de Benavarri són prou clares. A partir dels resultats que apareixen a la figura anterior podem constatar que el coneixement del castellà augmenta en detriment del coneixement del benavarrès: mentre que a la 1a generació no trobem cap informant que només conegui el castellà, a la 2a generació trobem que el 5,2% dels enquestats només domina aquesta llengua; percentatge que puja fins a un 10,3% a la 3a generació.

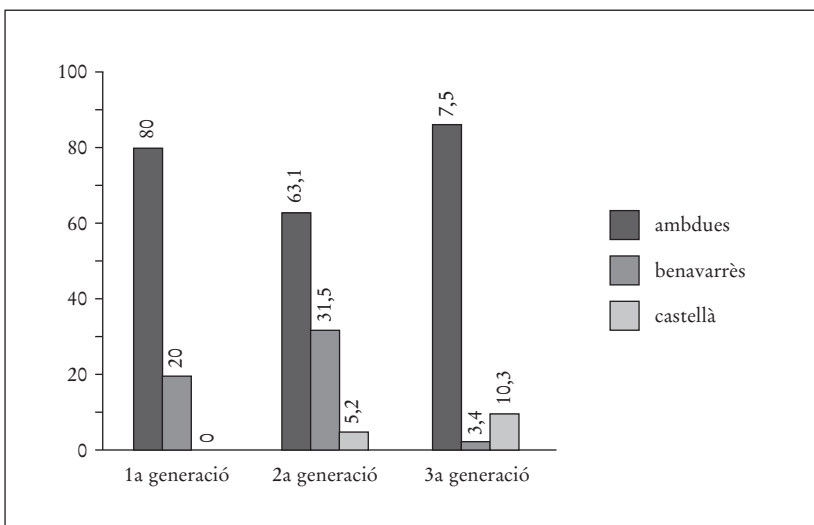

FIGURA 1. Coneixement del benavarrès i del castellà

Tanmateix, el percentatge de parlants que tenen competència en totes dues llengües no disminueix. Aquestes dades ens permeten afirmar que el bilingüisme supera clarament l'unilingüisme a qualsevol segment de la població.

D'altra banda, cal tenir en compte un altre aspecte de considerable importància: el grau de bilingüisme dels parlants. Una de les preguntes de la nostra enquesta està enfocada directament a intentar determinar quina és la llengua dominant en els parlants entrevistats. Davant la pregunta: «¿En qué lengua habla consigo mismo?», un 30,6% dels joves, un 56,6% dels parlants de la 2a generació i un 90% dels de la 1a generació afirmen utilitzar el benavarrès en aquestes circumstàncies. Les proporcions s'inverteixen en el cas del castellà: un 36,6% dels joves, un 15,2% dels informants de la 2a generació i un 10% dels de la 3a generació asseguren parlar interiorment en castellà.

De nou, es fa palesa una clara diferència generacional. Com podem apreciar a la taula anterior, la llengua dominant en les dues primeres generacions és clarament el benavarrès; en el cas de la 3a generació, la llengua més interioritzada és el castellà.

TAULA 2. *Grau de bilingüisme: dominància d'una de les dues llengües*

	<i>1a generació</i>	<i>2a generació</i>	<i>3a generació</i>
Benavarrès	90 %	56,6 %	30,6 %
Castellà	10 %	15,2 %	36,6 %
Ambdues		14,8 %	3,8 %
NS/NC		13,2 %	28,8 %

Les dades que hem presentat en aquest apartat ens permeten constatar dues observacions sobre el bilingüisme de la comunitat de Benavarri. En primer lloc, podem afirmar que el nombre d'individus bilingües és clarament majoritari en qualsevol segment de la població de Benavarri; per tant, la competència en totes dues llengües no disminueix en relació amb la variable edat. En segon lloc, val a dir que el nombre d'individus bilingües amb dominància benavarrès és molt més elevat que el de parlants bilingües amb dominància castellana pel que fa a la població adulta; en el cas dels individus més joves, el nombre d'individus bilingües amb dominància castellana és lleugerament superior al de parlants bilingües amb dominància benavarrès.

2.2. *Ús lingüístic*

Com hem mencionat anteriorment, analitzarem les dades referents a l'ús tenint en compte els diferents àmbits d'utilització de la llengua, seguint una metodologia semblant a la de Fishman (1988).

2.2.1. *Àmbit familiar*

En aquest apartat, estudiarem l'ús lingüístic dels parlants dins l'àmbit familiar. En alguns casos, podrem constatar una disminució progressiva en l'ús del benavarrès atenent a la variable edat; en altres casos, no observarem aquesta gradació, sinó un comportament clarament diferenciat entre la població més jove i la població adulta.

2.2.1.1. Llengua d'ús amb els avis

Pel que fa a la llengua parlada amb els avis, les dades que apareixen a la taula 3 ens permeten constatar una lleugera disminució en l'ús del benavarrès. D'aquesta manera, mentre que en els parlants de la 1a generació hi ha un 80% d'enquestats que parlaven majoritàriament benavarrès amb els seus avis, aquest percentatge baixa fins a un 73,6% en els parlants de la 2a generació i fins a un 62,1% en els parlants de la 3a generació.

TAULA 3. *Llengua d'ús amb els avis*

	<i>1a generació</i>	<i>2a generació</i>	<i>3a generació</i>
Benavarrès	80 %	73,6 %	62,1 %
Castellà		5,2 %	20,6 %
Ambdues	10 %	21,1 %	17,2 %
NS/NC	10 %		

A partir de les dades que apareixen a la taula anterior, podem observar un lleuger augment de l'ús del castellà en el domini que estem analitzant. Així, mentre que per a la 1a generació no trobem cap parlant que utilitzés el castellà en aquest context, per a la 2a generació ens trobem davant d'un 5,2% dels casos i per a la 3a generació davant d'un 20,6%.

2.2.1.2. Llengua d'ús amb els pares

Si en el cas anterior trobàvem un lleuger descens en l'ús del benavarrès, pel que fa a la llengua d'ús majoritari amb els pares, els resultats són sensiblement diferents. L'ús del benavarrès en aquesta situació és pràcticament idèntic en la 1a i en la 2a generació (aproximadament un 90% en ambdós casos). En canvi, per a la 3a generació, els resultats obtinguts mostren un clar descens de l'ús del benavarrès en aquest àmbit (un 51,7%).

TAULA 4. *Llengua d'ús amb els pares*

	<i>1a generació</i>	<i>2a generació</i>	<i>3a generació</i>
Benavarrès	90 %	89,4 %	51,7 %
Castellà		5,2 %	34,4 %
Ambdues	10 %		13,6 %
NS/NC		5,2 %	

Per una altra banda, com es pot veure a la figura anterior, s'observa un important augment del castellà com a llengua d'ús habitual amb els pares.

2.2.1.3. Llengua d'ús amb els germans

En el cas de la llengua de comunicació amb els germans és on trobem les diferències més grans entre la població adulta i la més jove. Un 80% dels parlants de la 1a generació i un 78,9% dels de la 2a generació parlen habitualment benavarrès amb els seus germans; aquest percentatge baixa fins a un 24,1% en el cas dels parlants de la 3a generació.

Les dades referents a l'ús del castellà són molt significatives. Així, mentre que cap parlant de la 1a generació, i només un 7,2% dels informants de la 2a generació, emprava habitualment el castellà com a llengua de comunicació amb els seus germans, en el cas de la 3a generació, aquest tant per cent puja fins a un 37,9%. Es pot afirmar, per tant, que la població més jove utilitza més el castellà que el benavarrès.

TAULA 5. *Llengua d'ús amb els germans*

	<i>1a generació</i>	<i>2a generació</i>	<i>3a generació</i>
Benavarrès	80 %	78,9 %	24,1 %
Castellà		7,2 %	37,9 %
Ambdues			6,8 %
NS/NC	20 %	13,7 %	31,0 %

Els resultats que apareixen a les tres últimes taules demostren que l'ús del benavarrès ha disminuït. En el cas de la llengua parlada majoritàriament amb els avis, es pot observar una gradació en la disminució de l'ús del benavarrès, mentre que pel que fa a la llengua parlada amb els pares o els germans, es constata una disminució dràstica en l'ús del benavarrès per part de la població més jove en relació a la 1a i a la 2a generació, que mostren un comportament similar.

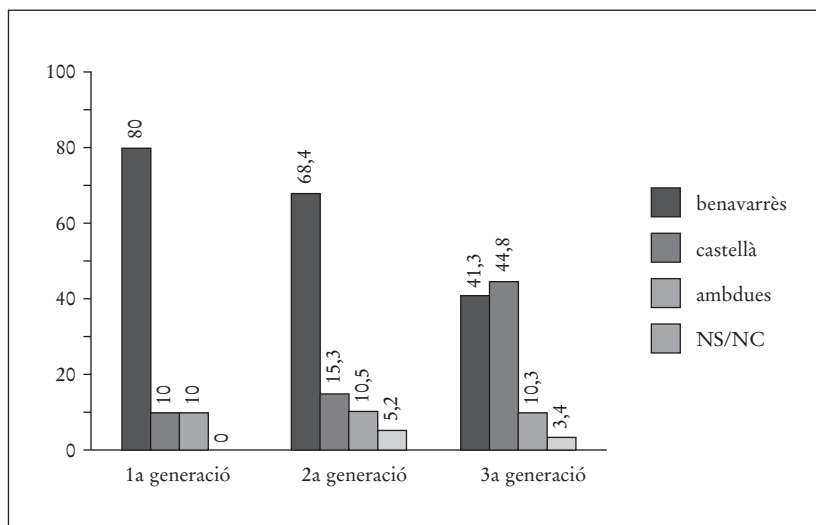
D'aquestes dades, podem extreure una altra gradació pel que fa als individus de la 3a generació: un 62,1% dels informants enquestats utilitza el benavarrès com a llengua de comunicació habitual amb els avis; percentatge que baixa fins a un 51,7% en el cas de la llengua d'ús majoritari amb els pares, i fins a un 24,1% en el cas de la llengua de comunicació habitual amb els germans.

2.2.1.4. Llengua d'ús habitual

Pel que fa a la llengua parlada majoritàriament pels entrevistats, les dades que apareixen a la figura 2 també posen de manifest una clara gradació entre les tres generacions estudiades.

El nombre de parlants de la 1a generació que utilitzen de forma habitual només el benavarrès és d'un 80%; a la 2a generació, d'un 68,4%, i a la 3a generació, d'un 41,3%. En el cas del castellà obtenim la gradació contrària: un 10% dels parlants de la 1a generació, un 15,3% de la 2a generació i un 44,8% de la 3a generació afirmen que la llengua d'ús més habitual per a ells és el castellà. Val a dir, a més, que en el cas de la 3a generació, l'ús del castellà és lleugerament superior a l'ús del benavarrès.

Resulta interessant, d'una altra banda, comparar el coneixement lingüístic amb l'ús real que es fa de la llengua. A l'apartat 2.1 hem vist que el 80% dels parlants de la 1a generació, el 63,1% de la 2a generació i el 86,2% de la 3a generació tenen competència lingüística tan en benavarrès com en castellà. Aquests resultats, pel que fa al coneixement lingüístic, contrasten clarament amb les dades que trobem per a l'ús: un 80% dels informants de la 1a generació parlen majoritàriament en benavarrès; percentatge que baixa fins a un

FIGURA 2. *Llengua d'ús habitual*

63,1% en el cas de la 2a generació, i fins a un 41,3% en el cas de la 3a generació.

Amb aquestes dades podem concloure que, si bé els resultats referents a la competència lingüística són molt semblants en les tres generacions, en el cas de l'ús real es pot observar un comportament clarament diferenciat.

2.2.2. *Àmbit de les relacions socials*

En aquest apartat, estudiarem la variació en l'ús del benavarrès i del castellà per part de les diferents generacions. Veurem que aquí el benavarrès també pateix un retrocés considerable. Analitzarem quatre aspectes que considerem representatius per a estudiar l'àmbit de les relacions socials: la llengua que es parla a l'escola, la llengua que es parla amb els veïns, la llengua que es parla amb els amics i la llengua que es parla en establiments públics.

2.2.2.1. Ús lingüístic a l'escola

Com es pot observar a la figura 3, més del 60% dels parlants de la 1a generació i el 62,8% dels de la 2a generació utilitzaven el benavarrès en aquest context, mentre que en el cas de la població més jove, aquest ús —inferior al del castellà— no arriba al 17%.

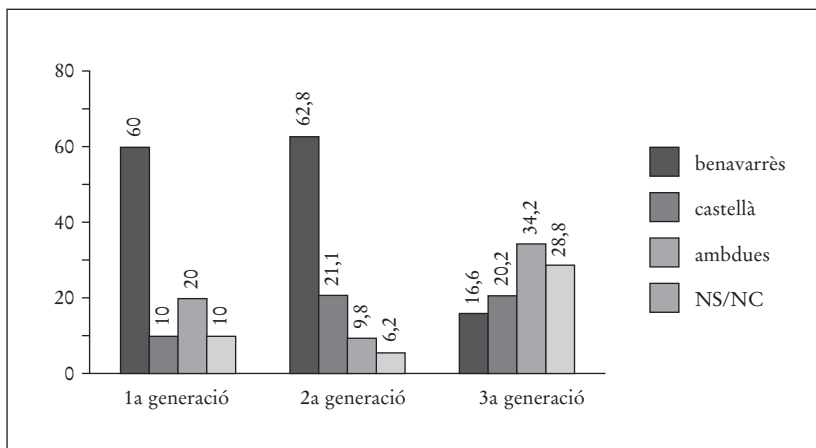

FIGURA 3. Ús lingüístic a l'escola.

Quant a la llengua utilitzada en l'àmbit escolar, no observem una gradació en la disminució de l'ús del benavarrès entre les tres generacions, sinó un canvi dràstic entre el comportament dels parlants de la 1a i 2a generació, d'una banda, i el dels informants de la 3a generació, de l'altra.

2.2.2.2. Ús lingüístic en les relacions amistoses

Pel que fa a l'àmbit de les relacions amistoses, existeix una diferència de comportament entre generacions encara més pronunciada: mentre que el 80% dels parlants de la primera generació i el 83,3% dels de la segona afirmen parlar majoritàriament en be-

navarrès quan es reuneixen amb els amics, només el 43,3% dels joves l'empren en aquesta mateixa situació. Lògicament, aquesta proporció s'inverteix en el cas del castellà. Com es veu, continua havent-hi un comportament diferent entre la 3a generació i les dues primeres.

Podem observar, a més, una clara diferència entre el comportament dels homes i el de les dones. El 75% de les dones de la 2a generació parlen benavarrès de forma majoritària en aquest cas. Per als homes d'aquesta mateixa generació el percentatge baixa fins a un 56,5%. Encara són més clars els resultats referents a la 3a generació: el 50% dels homes parlen majoritàriament en castellà en les seves relacions amistoses, mentre que només un 6,2% de les dones utilitza el castellà en aquest mateix context.

2.2.2.3. Ús lingüístic en les relacions de veïnatge

Respecte de la llengua utilitzada més freqüentment en la comunicació amb els veïns, els resultats són també prou clars. Mentre que els parlants de la 1a i la 2a generació utilitzen de forma majoritària el benavarrès en aquest cas (més d'un 63%), aquest percentatge es redueix

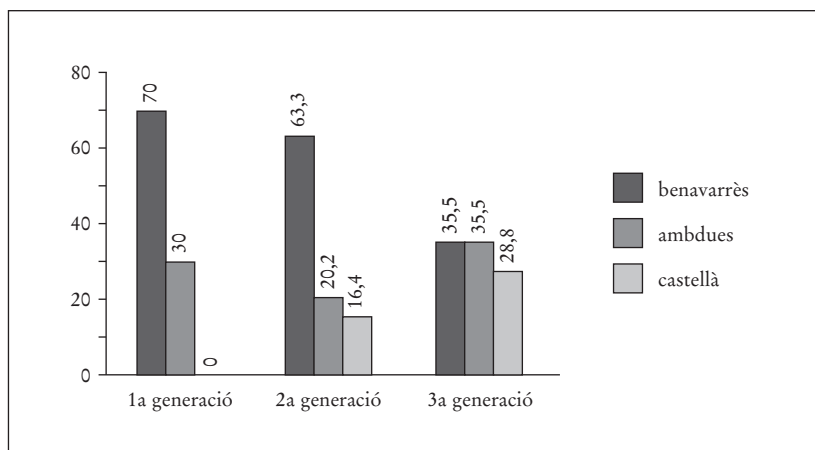

FIGURA 4. Ús lingüístic en les relacions de veïnatge.

pràcticament a la meitat en el cas dels informants de la 3a generació (menys d'un 36%).

Com es pot observar a la figura anterior, l'ús del castellà experimenta un augment considerable. Així, mentre que quasi 3 de cada 10 parlants de la 3a generació empren el castellà en aquest context, no trobem cap parlant de la 1a generació que ho faci. Tornem a observar aquí que el comportament dels parlants més joves és clarament diferent al dels parlants adults.

En el cas de la comunicació amb els veïns, trobem també diferències de comportament entre homes i dones: un 42,2% dels informants masculins de la 2a generació utilitzen majoritàriament el castellà en aquesta situació, percentatge que baixa fins a un 8,8% en el cas de les dones.

2.2.2.4. Ús lingüístic als establiments públics

Aquesta mateixa conducta es pot observar quan fem referència a la comunicació que es duu a terme en establiments públics, com les botigues o els bars. Aproximadament un 70% dels adults (dades referents a la 1a i a la 2a generació) i menys d'un 28% dels joves utilitza el benavarrès en aquests contextos. En el cas del castellà, òbviament, succeeix tot el contrari.

2.2.3. Àmbit del llenguatge escrit

En aquest apartat revisarem el comportament dels informants entrevistats en relació amb el codi escrit. Veurem que els resultats referents a l'àmbit del llenguatge escrit són clarament diferents a aquells que hem trobat en el cas de l'àmbit familiar o el de les relacions socials.

2.2.3.1. Ús lingüístic en la lectura

Pel que fa a la lectura de llibres, revistes i diaris, els resultats mostren un comportament clarament diferenciat atenent a la variable *edat*.

Els individus de la 1a i la 2a generació llegeixen majoritàriament en castellà (entre un 80% i un 83,3%); el tant per cent d'informants que llegeixen tant en català com en castellà oscil·la entre el 10% i el 16,6%. En el cas de la població més jove, trobem que un 24,1% dels enquestats llegeixen únicament en castellà, un 3,4% en català i un 44,8% en ambdues llengües.

Observem, doncs, un comportament clarament diferenciat entre la 1a i la 2a generació, per una banda, i la 3a generació, per una altra; en aquest cas, al contrari del que succeeix a l'àmbit familiar i a l'àmbit de les relacions socials, és la generació més jove la que menys utilitza el castellà.

TAULA 6. *Llengua d'ús a la lectura*

	<i>1a generació</i>	<i>2a generació</i>	<i>3a generació</i>
Castellà	80 %	83,3 %	24,1 %
Català			3,0 %
Ambdues	10 %	16,6 %	44,8 %
NS/NC	10 %		26,3 %

Davant aquests resultats, cal fer èmfasi en el fet que els parlants que llegeixen generalment en català es concentra a la 3a generació. A més, el nombre de lectors bilingües és molt més elevat en el cas de la població més jove que en el de les dues generacions anteriors.

2.2.3.2. Ús lingüístic en l'escriptura

Pel que fa als escrits professionals, l'ús del castellà és totalment majoritari, mentre que l'ús del benavarrès és inexistent. El percentatge d'informants que utilitzen el català en els seus escrits professionals (un 1,7%) es concentra a la 3a generació.

En el cas dels escrits personals, la gran majoria dels benavarresos també utilitza el castellà. El tant per cent d'enquestats que afirma utilitzar el català o el benavarrès (un 1,7% en ambdós casos) es concentra a la 3a generació.

TAULA 7. *Llengua d'ús a l'àmbit escrit*

	<i>Benavarrès</i>	<i>Castellà</i>	<i>Català</i>	<i>NS/NC</i>
Escrits professionals	65,3 %	1,7 %	32,8 %	
Escrits personals	1,7 %	58,5 %	1,7 %	39,6 %

L'anàlisi de les dades referents a l'àmbit escrit ens permet observar, tal com apuntàvem a l'apartat 1.5., que el grau de bilingüisme entre els parlants més joves és diferent al dels parlants de la 1a i de la 2a generació. En aquest sentit, recordant la diferenciació de Rotaetxe (1988), val a dir que els parlants de la 1a i de la 2a generació tenen competència en ambdues llengües per parlar i entendre, mentre que els informants de la 3a generació, a més, tenen competència en ambdues llengües per llegir i escriure.

Com veurem més endavant, aquests resultats poden relacionar-se amb el fet que són justament els parlants de la 3a generació aquells qui tenen una concepció menys diglòssica de la situació sociolingüística de la seva comunitat (vegeu apartat 3.2.).

2.2.4. *Àmbit dels mitjans de comunicació*

Com es pot observar a la figura 5, l'ús del castellà dins l'àmbit dels mitjans de comunicació disminueix gradualment. Així, passem d'un 50% de parlants de la 1a generació que només escolten programes de ràdio o televisió en castellà a un 36,3% de la 2a generació i a un 26,3% de la 3a generació.

Per una altra banda, convé assenyalar que únicament trobem parlants que escolten programes de ràdio o televisió en català entre la població més jove.

En el cas dels mitjans de comunicació, veiem que la disminució en l'ús del castellà no té com a correlat un augment en l'ús del benavarrès, sinó un augment en l'ús del català.

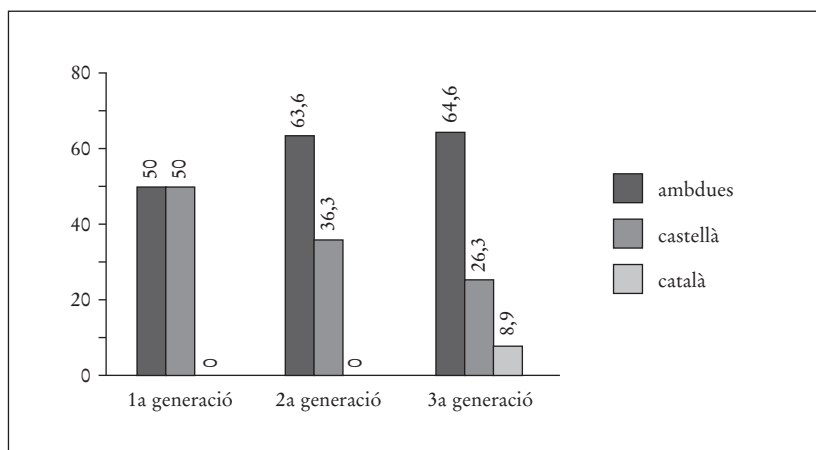

FIGURA 5. Ús lingüístic als mitjans de comunicació.

2.2.5. Àmbit religiós

Pel que fa a l'àmbit religiós, val a dir que tots els parlants de la 1a i de la 2a generació resen en castellà. Aquestes dades contrasten clarament amb els resultats que obtenim per a la 3a generació: un 3,4% dels parlants més joves empen el benavarrès i un 34,4% d'aquest mateix segment de la població utilitzen indistintament ambdues llengües.

3. ACTITUDS I OPINIONS LINGÜÍSTIQUES

Dedicarem aquesta secció a l'anàlisi de les actituds i les opinions lingüístiques dels propis parlants. D'aquesta manera, podrem contrastar l'ús real de la llengua amb l'actitud que tenen els informants sobre el fet lingüístic de la seva comunitat.

A l'hora d'analitzar les actituds lingüístiques dels parlants de Benavarri, ens trobem amb una conclusió general que podria semblar sorprenent: normalment, són els parlants més joves aquells que mos-

tren una actitud més favorable envers el benavarrès. Per tant, cal assenyalar que l'actitud no es correspon amb l'ús ni amb la competència: els parlants de la 3a generació són els que menys competència tenen i menys ús fan del benavarrès.

Així doncs, trobem una manca de correlació entre ús i actitud i entre actitud i competència, assenyalada ja en altres estudis sociolingüístics (vegeu BASTARDAS, 1985). És per això que ens ha semblat interessant d'analitzar amb un cert detall aquestes qüestions en certa mesura paradoxals.

Evidentment, no basarem el nostre estudi en l'opinió personal que els parlants puguin tenir de la seva pròpia situació sociolingüística, ja que els criteris que regeixen aquestes consideracions no es basen normalment en l'objectivitat i el rigor. De fet, és altament probable que molts parlants hagin contestat a aquest tipus de qüestions de forma més emotiva que objectiva, expressant més un desig que no pas una realitat. No obstant això, ens ha semblat interessant, i fins i tot d'una considerable utilitat, incloure a l'enquesta preguntes d'aquesta mena.

3.1. *Opinió dels parlants sobre l'evolució de l'ús*

En aquest apartat analitzarem allò que pensen els mateixos parlants sobre l'evolució de l'ús de la seva pròpia llengua, amb l'objectiu de contrastar aquesta opinió amb els resultats que hem obtingut pel que fa a l'ús (vegeu apartat 2.2.). A l'enquesta que hem realitzat, s'inclouen quatre preguntes que fan referència explícita al tema que tractem aquí. Els resultats són prou clars.

Quant a l'evolució en l'ús del benavarrès en els darrers anys, un 62% dels enquestats opina que l'ús del benavarrès ha disminuït, un 24,1% considera que s'ha mantingut i un 5,1% que ha augmentat. Els parlants es manifesten de forma clarament diferent pel que fa a l'evolució de l'ús del castellà. En aquest cas, un 60,3% dels entrevistats pensa que l'ús del castellà ha augmentat en els darrers anys, un 22,4% creu que s'ha mantingut i un 13,7%, que ha disminuït.

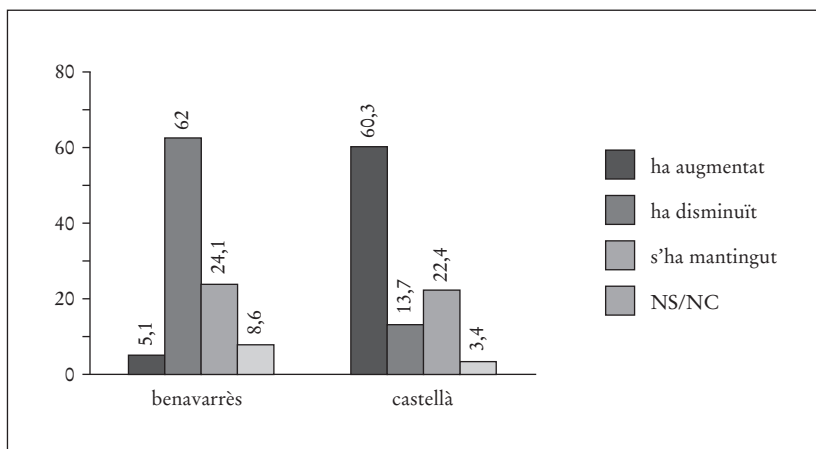

FIGURA 6. *Opinió dels informants sobre l'evolució en l'ús del benavarrès i del castellà en els últims 25 anys.*

Sembla clar, doncs, que la gran majoria dels benavarresos consideren que l'ús del castellà ha augmentat i que el del benavarrès ha disminuït. En aquest sentit, val a dir que l'opinió dels propis parlants s'apropa molt als resultats sobre l'evolució de l'ús del benavarrès i del castellà que hem presentat a l'apartat anterior.

Per un altre costat, ens ha semblat interessant saber què pensen els parlants sobre la possible evolució d'aquestes dues llengües en un futur pròxim. Un 46,5% dels enquestats creu que l'ús del benavarrès disminuirà, un 34,4% pensa que es mantindrà i un 8,6%, que augmentarà. D'una altra banda, un 53,4% dels entrevistats considera que l'ús del castellà es mantindrà, un 27,5% considera que augmentarà i un 10,3%, que disminuirà.

Una part important dels parlants —quasi la meitat dels enquestats— prediuen una disminució en l'ús del benavarrès, encara que també és important el nombre d'entrevistats que preveuen un manteniment en aquest ús: aproximadament un terç de la població estudiada. No obstant això, pensem que el més significatiu d'aquestes dades és que només un de cada deu parlants augura un augment en l'ús del benavarrès.

Aquests resultats contrasten clarament amb els obtinguts pel que

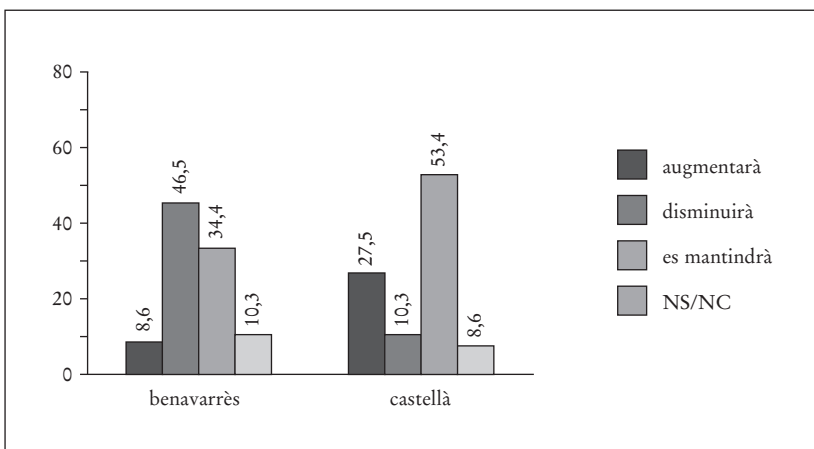

FIGURA 7. *Opinió dels informants sobre l'evolució en l'ús del benavarrès i del castellà en un futur pròxim.*

fa al castellà: només un de cada deu informants pensa que l'ús del castellà disminuirà, més de la meitat creuen que es mantindrà, i una quarta part, que augmentarà.

Podem afirmar, amb aquestes dades, que la majoria dels enquestats preveuen, a grans trets, una disminució en l'ús del benavarrès i un augment —o, com a mínim, un manteniment— del castellà en els pròxims anys. Per tant, si són encertades les prediccions dels propis parlants, el procés de substitució lingüística al qual hem fet referència en diversos apartats d'aquest treball no s'aturarà.

3.2. *Actituds lingüístiques i diglòssia*

Un 80% dels enquestats de la 1a generació consideren que el benavarrès no és vàlid per a qualsevol tipus d'activitat; el mateix opinen un 58,1% dels informants de la 2a generació i un 34,2% dels parlants de la 3a generació.

Els resultats que apareixen a la figura anterior semblen indicar una major consideració social envers el benavarrès per part dels par-

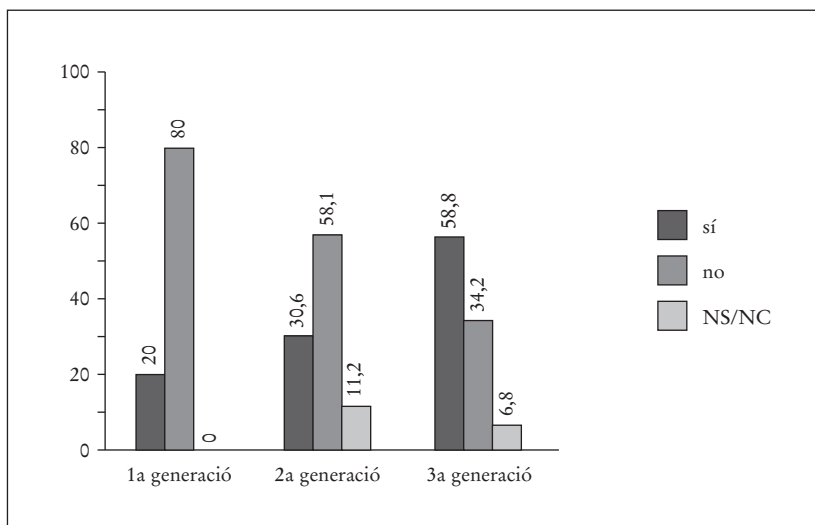

FIGURA 8. *Opinió dels informants sobre la validesa del benavarrès per a qualsevol tipus d'activitat.*

lants més joves. Podem constatar, doncs, una certa paradoxa, que serà recurrent al llarg d'aquest apartat: aquells qui menys utilitzen el benavarrès són els que millor consideració social li atorguen.

Per un altre costat, val a dir que un 75,5% dels enquestats pensa que tots els benavarresos haurien de saber parlar benavarrès. Els parlants més joves són els que es mostren més clarament a favor: un 86,6%; aquest percentatge baixa fins a un 73,3% en els parlants de la 2a generació, i fins a un 60% en els de la 1a generació.

3.3. *El benavarrès i l'àmbit escolar*

Un 60% dels parlants de la 3a generació es mostra contrari a l'ensenyament del benavarrès a l'escola; un 26% en el cas de la 2a generació, i un 28% en el cas de la 1a generació. En aquest cas, el comportament de la 2a i de la 3a generació és molt semblant i clarament diferenciat del comportament de la 1a generació.

3.4. *El benavarrès i els mitjans de comunicació*

El 71% dels benavarresos es mostra favorable a l'augment de l'ús del benavarrès als mitjans de comunicació. Els parlants que mostren una actitud més favorable en aquest cas són els de la 3a generació. Tornem a constatar, doncs, que el grup de parlants que menys utilitza el benavarrès és el grup que mostra una actitud més favorable envers aquesta llengua.

3.5. *El benavarrès i l'àmbit religiós*

Un 10% dels parlants de la 1a generació desitjarien que la missa s'oficiés en benavarrès. Aquest percentatge augmenta fins a un 15,5% en el cas dels informants de la 2a generació, i fins a un 24,4% en els de la 3a generació.

Els resultats que apareixen a la taula 8 ens permeten d'observar una lleugera gradació a favor de l'augment de l'ús del benavarrès a l'església atenent a la variable *edat*.

TAULA 8. *Llengua preferida a l'ofici religiós*

	<i>1a generació</i>	<i>2a generació</i>	<i>3a generació</i>
Castellà	80 %	73,2 %	65,5 %
Benavarrès	10 %	15,5 %	24,4 %
NS/NC	10 %	11,1 %	10,0 %

Torna a ser la població més jove aquella que mostra una actitud més favorable envers el benavarrès.

3.6. *El futur del benavarrès*

Un 80% dels informants de la 1a generació, un 73,6% dels de la 2a generació i un 51,7% dels de la 3a generació creuen que el benavarrès existirà d'aquí a cent anys.

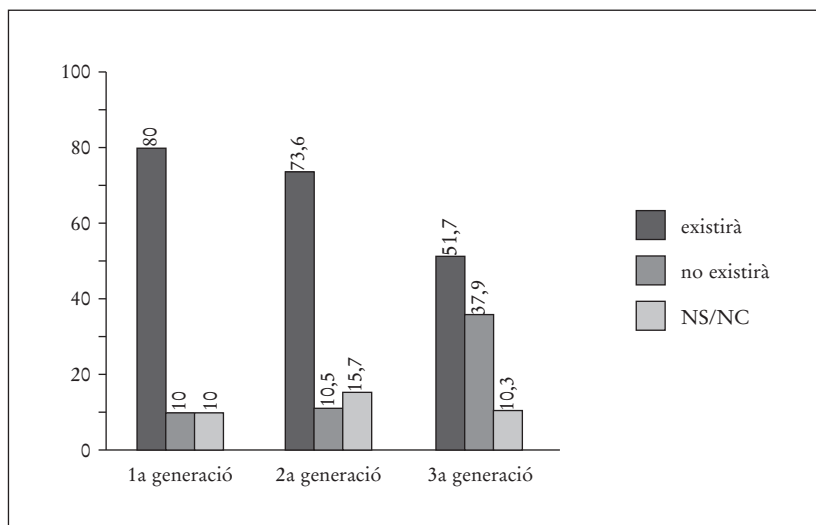

FIGURA 9. *Opinió dels informants sobre el futur del benavarrès.*

En aquest cas, resulta interessant d'observar que és la població més jove aquella que es mostra menys optimista respecte el futur del benavarrès.

Per últim, cal assenyalar que a la gran majoria dels informants (més d'un 87%) els sabia greu que es perdés el benavarrès. Aquí no trobem diferències rellevants entre parlants joves o adults, o entre homes i dones.

4. CONCLUSIONS

Els resultats que hem obtingut al llarg d'aquest estudi ens porten a assenyalar, com a constatació de caire general, l'existència a la zona de la Franja d'una situació de diglòssia doble. Per un costat, el castellà (llengua A) s'oposa al català (llengua B) i, per un altre, el català estàndard o normatiu (llengua Ba) s'oposa a la variant dialectal nord-occidental de la zona (llengua Bb).

En relació amb aquest fet, es pot apreciar el pas d'una situació de diglòssia estable on cada llengua ocupava de forma invariable uns àmbits d'ús determinats a una situació de bilingüisme inestable (vegeu FISHMAN, 1988), en la qual hi ha una major fluctuació de la llengua que s'empra a cadascun d'aquests àmbits.

De forma abreujada, val a dir que el castellà comença a aparèixer a àmbits d'ús abans exclusius de la llengua autòctona, com ara la llengua emprada al carrer o com a vehicle de comunicació a les relacions socials.

La dada que més clarament ens porta a afirmar que l'ús del benavarrès ha disminuït i el del castellà ha augmentat —i que ens permet d'advertir la possibilitat que el benavarrès sigui substituït pel castellà— és el diferent comportament generacional pel que fa a l'ús d'aquestes dues llengües.

Si revisem els resultats referents a l'ús, podem constatar que el benavarrès continua essent una llengua vigent dins l'àmbit familiar, però amb un canvi important: la població més jove utilitza cada cop més el castellà en detriment del benavarrès. Pel que fa a l'àmbit de les relacions socials, hi ha una diferència de comportament entre generacions encara més pronunciada. Així, doncs, podem constatar un augment de l'ús del castellà en àmbits com el familiar o el de les relacions socials, fins ara exclusius del benavarrès.

No s'observa, però, el fenomen contrari: la presència del benavarrès en els àmbits d'ús propis del castellà com són, per exemple, els mitjans de comunicació o el codi escrit, és pràcticament inexistent. En aquest últim cas, però, no és la variant de català que es parla a la zona de la Franja (Bb) la que hi trobem, sinó el català estàndard o normatiu (Ba).

Cal concloure, doncs, que estem assistint a un procés de doble substitució lingüística. D'aquesta manera, podem confirmar la viabilitat de la hipòtesi general que plantejàvem al començament d'aquest treball.

BIBLIOGRAFIA

- A. BASTARDAS (1985): *La bilingüització de la segona generació immigrant*, Barcelona, La Magrana.
- J. L. ESPLUGA i A. CAPDEVILA (1995): *Franja, frontera i llengua. Conflictes d'identitat als pobles de l'Aragó que parlen català*, Lleida, Pagès Editors.
- R. FASOLD (1996): *La sociolingüística de la sociedad*, Madrid, Visor.
- C. A. FERGUSON (1959): *Diglossia*, «Word» núm. 15, ps. 325-340 (Trad. catalana: *Quaderns de Ponent*).
- J. FISHMAN (1988): *Sociología del lenguaje*, Madrid, Cátedra.
- À. HUGUET i J. SUÏLS (1998): *Llengües en contacte i actituds lingüístiques. El cas de la frontera catalano-aragonesa*, Barcelona, Horsori.
- R. MARÍN (1997): *El català a l'Aragó: un altre cas de diglòssia doble*, dins *Actes de la Cinquena Trobada de Sociolingüistes Catalans*, ps. 239-248.
- M. A. MARTÍN ZORRAQUINO, M. R. FORT, M. L. ARNAL i J. GIRALT (1995): *Estudio Sociolingüístico de la Franja Oriental de Aragón*, Saragossa, Universidad de Zaragoza («Grammaticalia», núm. 2).
- J. MONCLÚS (1983): *La franja de ponent avui*, Barcelona, El llamp.
- G. PUIG (1979): *Diglòssia, normalització i ensenyament de la llengua vernacle dins la societat nord-catalana*, «Treballs de Sociolingüística Catalana», núm. 2, ps. 113-134.
- A. QUINTANA (1989): *El català a l'Aragó*, Barcelona, Curial.
- K. ROTAETXE (1988): *Sociolingüística*, Madrid, Síntesis.
- J. VENY (1978): *Estudis de geolingüística catalana*, Barcelona, Edicions 62.
- J. VENY (1993): *Els parlars. Síntesi de dialectologia catalana*, Barcelona, Dopesa.

APÈNDIX: ENQUESTA

- Edad:
- Sexo:
- Localidad de nacimiento:
- Si no ha nacido en Benabarre, ¿cuánto tiempo hace que vive usted aquí?:
- Profesión:
- Nivel de estudios:
- Primaria Secundaria Superior Sin estudios
- Localidad de nacimiento de su padre:
- Localidad de nacimiento de su madre:
- Sus abuelos saben o sabían hablar benabarrés castellano
- Sus padres benabarrés castellano
- Sus hermanos benabarrés castellano
- Su pareja benabarrés castellano
- Sus hijos benabarrés castellano
- Usted benabarrés castellano
- (Marque las dos casillas si la persona sobre la que se le pregunta habla o hablaba tanto benabarrés como castellano)
- Sus abuelos hablan o hablaban entre sí en benabarrés castellano
- Sus padres hablan o hablaban entre sí en benabarrés castellano
- Con sus abuelos habla o hablaba en benabarrés castellano
- Con sus padres habla o hablaba en benabarrés castellano
- Con sus hermanos habla o hablaba en benabarrés castellano
- Con su pareja habla o hablaba en benabarrés castellano
- Con sus hijos habla o hablaba en benabarrés castellano
- Usted habla mayoritariamente en benabarrés castellano
- Con sus compañeros de colegio
habla o hablaba benabarrés castellano
- Los amigos con los que sale o se reúne los días festivos son:
- Todos hablantes de benabarrés
- Mayoritariamente hablantes de benabarrés
- Mayoritariamente castellano hablantes
- Todos castellano hablantes

- En sus escritos personales utiliza normalmente el
 benabarrés castellano catalán
- En sus escritos profesionales utiliza normalmente el
 benabarrés castellano catalán
- Con sus vecinos se suele comunicar en
 benabarrés castellano
- En las tiendas o en el bar se suele comunicar en
 benabarrés castellano
- Cuando reza lo hace en
 benabarrés castellano
- Cuando realiza una suma mentalmente lo hace en
 benabarrés castellano
- Cuando habla consigo mismo lo hace en
 benabarrés castellano
- Los libros revistas y diarios que lee están escritos en
 castellano catalán ambas lenguas
- Los programas de radio y televisión que escucha se emiten en
 castellano catalán ambas lenguas
- ¿Desearía que aumentara el uso del benabarrés en los medios de comunicación locales?
 Sí No
- Prefiere que la misa se oficie en
 benabarrés castellano
- ¿Cree que el benabarrés es tan válido como el castellano o el catalán para cualquier tipo de actividad (por ejemplo: actividades científicas, judiciales, etc.)?
 Sí No
- ¿Cree que el benabarrés debería enseñarse en el colegio?
 Sí No

— ¿Considera que el benabarrés es una mezcla de castellano y catalán?
 Sí No

— ¿Considera que es una variante del catalán?
 Sí No

— ¿Considera que es una variante del castellano?
 Sí No

— ¿Cree que un catalanohablante entiende el benabarrés?
 Sí No

— ¿Cree que un castellanohablante entiende el benabarrés?
 Sí No

— ¿Cree que en los últimos 25 años el uso del benabarrés
 ha aumentado? ha disminuido? se ha mantenido?

— En un futuro próximo, ¿cree que el uso del benabarrés
 aumentará? disminuirá? se mantendrá?

— ¿Cree que en los últimos 25 años el uso del castellano en Benabarre
 ha aumentado? ha disminuido? se ha mantenido?

— En un futuro próximo, ¿cree que el uso del castellano en Benabarre
 aumentará? disminuirá? se mantendrá?

— ¿Cree que está bien considerado socialmente hablar en benabarrés?
 Sí No

— ¿Cree que todos los habitantes de Benabarre deberían saber hablar benabarrés?
 Sí No

— ¿Donde ha aprendido a hablar benabarrés?
 ámbito familiar ámbito escolar círculo amistoso

— ¿Si no lo habla, se esfuerza por aprenderlo?
 Sí No

— ¿En qué lengua le hablaría a una persona que?:

habla y entiende el benabarrés

benabarrés

castellano

lo entiende pero no lo habla

benabarrés

castellano

no lo entiende y es castellano hablante

benabarrés

castellano

no lo entiende y es catalano hablante

benabarrés

castellano

— ¿Cree que el benabarrés se hablará dentro de 100 años?

Sí No

— Le dolería que se perdiera?

Sí No